שובה של "מדיניות ספינות התותחים" (Gunboat Diplomacy)

written by פרופ' זכי שלום | 29.01.2025
תמונת מצב

בנאום ההכתרה שלו הגדיר עצמו הנשיא טראמפ כ"עושה שלום" ו"גורם מאחד" (peacemaker and unifier). הכול, כמובן, במסגרת המטרה העליונה להציב את טובתה של ארצות הברית בעדיפות ראשונה (America first). תהליך זה יאפשר לקדם את האינטרסים הלאומיים של ארצות הברית בזירה הבינלאומית. ארצות הברית, כך הבטיח הנשיא טראמפ, תפרח תחת הנהגתו ותשגשג ותהיה "מקור לקנאה" לכל מדינות העולם (the envy of every nation).

ואולם, המונחים התמימים-משהו של "עשיית שלום" ו"הבאת אחדות" אינם צריכים להטעות אותנו. הנשיא טראמפ אכן אינו רוצה מלחמה, אך הוא מפגין מדיניות כוחנית, אפילו דורסנית, להשגת יעדיו. הוא מאמין, במידה רבה של צדק, שהוא יכול להשיג את יעדיו מול יריביו, וגם בעלי בריתו, ללא מלחמה, באמצעות איומים בצעדים כלכליים ו/או צבאיים נגד מדינות שלא תסכמנה ללכת בתלם שמתווה להן הנשיא.

המודעות של יריבותיה של ארצות הברית בזירה הבינלאומית לעוצמתה של ארצות הברית ונחישותה לעשות שימוש בעוצמתה, כך הוא מעריך, במידה רבה של צדק, תביא אותן להימנע מצעדים המנוגדים לעמדת הממשל (הרתעה) ולממש מהלכים שארצות הברית תובעת מהן לממש (אכיפה) לצורך קידום האינטרסים הלאומיים שלה.

אין ספק, תקופת כהונתו הקצרה של הנשיא טראמפ מאז שנכנס לתפקידו כנשיא גועשת וקוצפת. אין בה רגע אחד שהיא קופאת על שמריה. שוב ושוב הוא מפתיע את המערכת הבינלאומית בהצהרות, בהחלטות ובמעשים בלתי צפויים. הסנטור ג'ון בראסו (John Barrasso) קבע לאחרונה, מעט בצורה מוגזמת, כי היקף הפעילות של הנשיא טראמפ בשבוע אחד גדול מזה של ממשל הנשיא ביידן בארבע שנות כהונתו.

הנשיא טראמפ החל לממש מדיניות זו עוד בטרם נכנס לתפקידו. הוא תבע מדנמרק לקבל שליטה על גרינלנד. הוא קבע כי השליטה של ארצות הברית באי היא "הכרח מוחלט" (absolute necessity). הוא הבהיר שאם דנמרק תתנגד לתביעותיו הוא יפעיל נגדה צעדים כלכליים שיכאיבו לה מאוד. במקביל, הוא סירב להתחייב שיימנע משימוש גם בצעדים צבאיים. תגובתה הראשונית של ממשלת דנמרק הייתה דחייה מוחלטת של תביעה זו. בשלבים מאוחרים יותר, ככל הנראה לאחר שהשתכנעה ברצינות כוונותיו של הנשיא, היא הודיעה על נכונותה להיכנס לדיאלוג עם ארצות הברית בסוגיה זו.

מול בעלת בריתו מצפון, קנדה, הציג הנשיא טראמפ הצעה להשתלב כמדינה ה-51 של ארצות הברית. הוא הבהיר שארצות הברית מוציאה סכום עתק על הגנתה של קנדה. להערכתו אין לקנדה יכולת להגן על עצמה ללא הסיוע האמריקני. הוא הבהיר כי אם תסרב לכך קנדה הוא יפעיל נגדה צעדי ענישה כלכליים.

בנאום ההכתרה קבע הנשיא טראמפ כי העברת השליטה בתעלה לידי פנמה הייתה "מעשה טפשי" (foolishly; הוא לא הזכיר את שמו של הנשיא קרטר שהחליט על כך). ארצות הברית, הדגיש הנשיא, היא זו שנתנה את התעלה לפנמה, והיא תיקח אותה מידיה (We gave it to Panama, and we're taking it back).

בהתייחסותו לסוגיית המלחמה באוקראינה השמיע הנשיא טראמפ הצהרות הנראות כסותרות זו את זו: בנאום שנשא בפני באי ועידת דאבוס הטיל הנשיא טראמפ על פוטין את עיקר האחריות להתמשכות המלחמה באוקראינה. הוא הבהיר שאם רוסיה לא תפעל להגיע לעסקה לסיום המלחמה, הוא יטיל עליה מכסים כבדים. במקביל הוא איים להוריד את מחירי הנפט כדי לפגוע בכלכלתה של רוסיה, ובכך למנוע ממנה יכולת לממן את המלחמה. על פי דיווחים שונים, איומיו של הנשיא טראמפ עוררו "דאגה רבה" בקרמלין. מקורות בקרמלין הבהירו שרוסיה "עוקבת מקרוב" אחר איומיו של טראמפ עליה.

כדי לאזן את עמדותיו הוא מתח ביקורת גם על מנהיג אוקריאנה זלנסקי: "הוא אינו מלאך", קבע הנשיא, וגם הוא אשם בהתמשכות המלחמה. "הוא הסתבך במלחמה נגד מעצמה חזקה בהרבה מארצו בשעה שניתן היה לסגור עסקה עוד לפני שפרצה המלחמה". באחד הדיווחים נמסר כי זלנסקי דרש נוכחות צבאית אמריקנית באוקראינה כדי לחייב את רוסיה להפסיק את המלחמה.

מדינות נאט"ו, כך קבע הנשיא טראמפ, חייבות להגדיל את הוצאות הביטחון שלהן ולקחת חלק נכבד יותר בהגנה על אירופה: "אירופה", אמר טראמפ באחד מנאומיו האחרונים, "התייחסה אלינו רע, רע מאוד, ואולי הדרך היחידה להביא ליחסים הוגנים היא באמצעות העלאת מכסים במסגרת עסקה כוללת שבמסגרתה תקבלנה מדינות נאט"ו אחריות נרחבת יותר לביטחון היבשת. בעקבות התבטאויות הודיעו אסטוניה וליטואניה כי הן נענות לדרישות הנשיא והן תגדלנה את ביקף השתתפותן בתקציב נאט"ו.

ה"קורבן" האחרון של "מדיניות ספינות התותחים" הייתה קולומביה. בציוץ שכתב הנשיא טראמפ הוא דיווח על כך שנודע לו שקולומביה סירבה לתת הרשאת נחיתה לשני מטוסים אמריקנים שהחזירו לארצם מהגרים בלתי חוקיים מקולומביה. "ההוראה", קובע טראמפ, "ניתנה על ידי נשיא קולומביה, גוסטאבו פטרו (Gustavo Petro), שכבר אינו כל כך פופלרי בארצו".

החלטה זו, קבע טראמפ, פוגעת בביטחון הלאומי של ארצות הברית. באורח מידי החליט הנשיא טראמפ להעלות את המכסים על סחורות המיובאות לארצות הברית מקולומביה. הוא איים שיעלה עוד יותר את שיעור המכסים אם קולומביה לא תיענה לתביעותיו. בדבריו היה טמון גם

איום שארצות הברית עשויה לפגוע במעמדו הפוליטי של שליט קולומביה. קולומביה הבינה את המסר והודיעה כי תאשר נחיתה למטוסי ארצות הברית המובילים מהגרים חזרה לקולומביה.

יו"ר בית הנבחרים, מייק ג'ונסון, המקורב לטראמפ, מיהר להבהיר את המסר שגלום בהתנהלותו של הנשיא טראמפ בסוגיה זו: "קולומביה, וכל שאר המדינות", הוא קבע, "צריכות להפנים את המסר שביקש הנשיא להעביר להן: הקונגרס מוכן ומזומן להטיל סנקציות על מדינות שלא תשתפנה פעולה באופן מלא עם החלטתה הנחושה של ארצות הברית לגרש משטחה מהגרים בלתי חוקיים. הנשיא טראמפ מציב את ארצות הברית בעדיפות ראשונה, והקונגרס ייתן גיבוי למימושה של מדיניות זו".

הערכת משמעויות לגבי ישראל

עוד קודם כניסתו לתפקיד, וביתר שאת לאחריה, הבהיר הנשיא טראמפ לכל המעורבים בסוגיית החטופים שאם לא תתממש עסקה להחזרת חטופים ייפתחו עליהם "שערי הגיהינום". הוא לא הבהיר בדיוק רב את כוונותיו, וגם לא כלפי מי מכוונות אזהרותיו. בפועל, כך מסתבר, לא היה צורך בכך. לחצים כבדים מנשוא שהופעלו על מצרים, קטאר וגם על ישראל הובילו בסופו של דבר לכך שסוכמה עסקה להחזרת החטופים. במבחן התוצאה, איומי הנשיא השיגו את יעדם.

ממשל טראמפ אינו מסתפק בכך, וכבר בשלב זה הוא יוצא בהצהרות על עתיד הרצועה. הצהרות אלה, יש להדגיש, תואמות במידה רבה את האינטרסים של מדינת ישראל. חלקן הולכות הרבה מעבר למה שישראל הייתה יכולה לצייר בדמיונה. נציין חלק מהן.

לפני ימים מספר העלה הנשיא בפני עיתונאים רעיון "לנקות (clean out) את רצועת עזה". הוא הבהיר כי ברצונו להביא את מצרים וירדן לקלוט לתוכן תושבים של עזה כדי להביא לשלום במזרח התיכון: "על מצרים וירדן לקלוט אנשים". עזה, הבהיר הנשיא, "היא אזור הרס (demolition site). כמעט הכול הרוס, ואנשים מתים שם". הרצועה היוותה מקום של עימותים רבים, אמר הנשיא, ו"יש לעשות משהו בנידון". הנשיא הדגיש כי הוא שוחח בנושא עם מלך ירדן עבדאללה ובכוונתו לשוחח בנושא גם עם נשיא מצרים, סיסי. עד כה לא ברור אם השיחה עם סיסי אכן התקיימה.

ב-27 בינואר 2025 חזר טראמפ על עמדותיו באשר לצורך להעביר את תושבי הרצועה למקומות "בטוחים יותר". הוא הבהיר שידבר על כך עם ראש הממשלה, נתניהו, האמור להגיע לוושינגטון בזמן הקרוב. התבטאויות דומות נשמעו גם מאנשים מקורבים לטראמפ. מזכיר המדינה, מרקו רוביו, (Marco Rubio) שוחח בנושא עם מלך ירדן, עבדאללה. הדבר מעיד באורח חד-משמעי שלא מדובר כאן ב"פליטות פה", אלא בתוכנית עבודה. עם זאת, קשה בשלב זה לדעת עד כמה מדובר בתוכנית עבודה סדורה ומגובשת.

עוד קודם לכן התייחס הנשיא טראמפ לפוטנציאל הכלכלי האדיר שיש לרצועת עזה . "המיקום

שלה", קבע הנשיא, "פנומנלי". מזג האוויר שם נפלא, ואפשרויות ההשקעה שם "בעלות ערך רב" (very valuable).

חתנו של הנשיא, ג'רארד קושניר, הציע עוד קודם לכן שישראל "תרוקן" (empty) את רצועת עזה מאזרחים, כדי שתוכל למצות את פוטנציאל הנכסים (waterfront property – קרוב לוודאי בתחום הנדל"ן) לאורך רצועת החוף.

האיום האיראני: בריאיון טלוויזיוני הבהיר הנשיא טראמפ כי "יהיה זה נחמד אם ניתן יהיה לפתור את סוגיית הגרעין האיראני ללא צורך במתקפה ישראלית באיראן". כך, כבדרך אגב, הציב הנשיא טראמפ "על השולחן" את האופציה של מתקפה ישראלית על מתקני הגרעין באיראן. ניסוח דבריו מעביר מסר שזו אופציה מעשית, ושארצות הברית תחת הנהגתו, בניגוד לממשל הנשיא ביידן, אינה מתכוונת לסכל אופציה כזו.

טראמפ סירב לענות לשאלה אם יתמוך במתקפה כזאת. בעבר מתח טראמפ ביקורת על הנשיא ביידן שהזהיר את ישראל בפומבי מפני מתקפה על מתקני הגרעין והנפט של איראן. כדי להעצים עוד יותר את הלחץ על איראן הודיע הנשיא במקביל כי הורה לפנטגון להעביר לידי ישראל פצצות במשקל טון שממשל ביידן סירב להעביר לישראל: "הישראלים שילמו עבורן", אמר הנשיא, "והם מחכים להן כבר זמן רב". נתניהו מיהר להודות לנשיא על כך שקיים את הבטחתו לתת לישראל את הכלים הדרושים להבטחת ביטחונה. שר החוץ האיראני, עבאס ארג'צ'י (Abbas Araghchi) הזהיר כי מתקפה על מתקני הגרעין של איראן היא "טירוף= ותוביל לאסון גדול באזור.

מקורבו של הנשיא, הסנטור לינדזי גראהם, טען שאין סיכוי להפסיק את פרויקט הגרעין של איראן באמצעים דיפלומטיים. הסנטור הבהיר כי יאיץ בנשיא לפעול לסיכול פרויקט הגרעין של איראן באמצעים צבאיים.

סיכום ומסקנות

במשך שנים רבות ייחלה מדינת ישראל לממשל אמריקני אוהד, שיאמץ יעדים המשתלבים עם היעדים והמטרות של מדינת ישראל מול העולם הערבי. ארבע השנים האחרונות של ממשל ביידן, בייחוד על רקע מלחמת "חרבות הברזל", העצימו באורח דרמטי את התקוות לממשל אוהד. מצד אחד, היו לממשל ביידן "נקודות זכות" לא מעטות מול ישראל במהלך שנות כהונתו. יחד עם זאת במאזן כולל, בייחוד במהלך המלחמה, הוא התגלה בעיקר כממשל לעומתי, לעיתים אף עוין. הוא לא ראה עין בעין עם ישראל את יעדי המלחמה, וברוב שלבי המלחמה הוא התנגד למהלכיה של ישראל, לעיתים באורח בוטה, דורסני ומאיים.

והינה, עתה, קיבלה ישראל מעין "מתנת חינם" ממשל אוהד, התומך כמעט בכל יעדיה של ישראל במלחמה הקשה שהיא מנהלת לאורך כשנה וחצי. בהזדמנויות שונות מעלים נציגי

הממשל, כולל הנשיא, רעיונות ומחשבות שראשי ההנהגה בישראל לא העזו להעלות על דל שפתם. באבחה חדה וללא כל היסוסים מעלה הנשיא טראמפ את הרעיון של העברת תושבי הרצועה לארצות אחרות. וכך, עוד בטרם החל הדיון על מעשיותו של רעיון זה, השתנתה המציאות מן הקצה אל הקצה, ורעיון שנחשב לא לגיטימי "התנרמל" לפתע פתאום והפך לאופציה שיש לבחון את מעשיותה ועלויותיה.

התנהלותו של ממשל הנשיא טראמפ מעלה את האפשרות שהממשל כבר גיבש לעצמו תוכניות ברורות הן לגבי סיום המלחמה ברצועת עזה והן לגבי הסדר עם איראן, שייעקר את סכנת התגרענותה של איראן. בפועל הרושם הוא שהממשל נמצא כמה צעדים לפני מדינת ישראל והוא יודע היטב לקראת מה הוא הולך. אין להוציא מכלל אפשרות שתוכניותיו גובשו תוך הסכמה של מדינות אחרות במזרח התיכון, שבשלב זה אינן חושפות באורח מלא את עמדותיהן.

סיכומו של דבר, קיימת אפשרות סבירה שבשבועות הקרובים יצליח ממשל הנשיא טראמפ לממש תוכנית להסדר שתהיה קרובה למדי ליעדיה של מדינת ישראל. תוכנית זו עשויה לכלול, בין השאר, את המרכיבים העיקריים הבאים: א. הפסקת אש מוחלטת. ב. נסיגת ישראל מהרצועה, אולי עם אפשרות לנוכחות כשלהי, מוגבלת בזמן קרוב לוודאי, בציר פילדלפי ובציר נצרים. ג. החזרת כל החטופים. ד. הגליית ראשי החמאס למדינות אסלאמיות שתסכמנה לקלוט אותם.

בנסיבות הקיימות, כאשר ממשל הנשיא טראמפ מפגין מדיניות מלאת ביטחון, ובעלת אופי כוחני ועוצמתי חסרת תקדים הן מול יריבותיה של ארצות הברית והן מול בעלות בריתה, קיימת אפשרות סבירה שהממשל יצליח להוביל להסדר בסוגיית הגרעין האיראני שיספק את צרכיה של מדינת ישראל.

להערכתנו: א. גיבוש נוכחות צבאית מאסיבית של ארצות הברית ובעלות בריתה, בעיקר אווירית, בקרבת איראן; ב. איומים קונקרטיים של ממשל טראמפ להפעיל מנופי לחץ צבאיים וכלכליים מאסיביים נגד איראן אם זו לא תגמיש את עמדותיה בסוגיה הגרעינית; ג. הבהרות של ראשי הממשל כי בכוונת ארצות הברית לתת לישראל "אור ירוק" לתקיפה "חסרת מעצורים" באיראן כל אלה עשויים להוביל לשינוי מהותי בעמדת איראן, שייעקר מן היסוד את האיום הכרוך בפעילותה הגרעינית.